

UN NOU DEPOZIT DE MONEDE BIZANTINE DESCOPERIT LA HISTRIA

Gabriel CUSTUREA*, Irina NASTASI*

Cuvinte cheie: *depozit de monede, Histria, Basilica episcopală, sec. VI p.Chr.*

Keywords: *coins deposit, Histria, Bishopric basilica, 6th cent. AD.*

Rezumat: *Studiul analizează o descoperire recentă – un mic depozit de monede bizantine, descoperit în timpul cercetărilor desfășurate lângă extremitatea nordică a Basilicii episcopale de la Histria. Cuprinde 11 monede, folles și hemifolles, dateate către sfârșitul secolului VI p.Chr. Descoperirea acestuia, împreună cu alte depozite similare, marchează încetarea funcționării basilicii în forma și cu utilitatea inițiale, la sfârșitul secolului VI p.Chr.*

Abstract: *The study analyses a recent find - a small byzantine coin deposit discovered during the archaeological excavations carried on in the proximity of the northern side of the Bishopric basilica. It comprises 11 coins, folles and hemifolles, dated to the end of the 6th century AD. Their discovery, along with other similar ones, state the end of the existence of the basilica, under its initial form and utility, at the end of the 6th cent. AD.*

În cadrul volumelor monografice dedicate Histriei, monedele își au locul cuvenit¹. De asemenea, o bună parte din inventarul numismatic se regăsește în studiile și articolele specialiștilor².

* Gabriel CUSTUREA, Irina NASTASI: Muzeul de Istorie Națională și Arheologie Constanța, Piața Ovidiu, nr. 12; e-mail: custurea@gmail.com, irina.nastasi@gmail.com.

¹ PREDĂ & NUBAR 1973; POENARU BORDEA 1982, p. 149-166; POENARU BORDEA & DIMA 2007, p.153-193.

² În ceea ce privește descoperirile izolate am inventariat un număr de 421 piese identificabile, încadrate cronologic între anii 498 – 613/14. Depozitele monetare publicate sunt în număr de 8, la care se adăugă prezenta contribuție, adică depozitul de monede bizantine descoperit în anul 2012. NUBAR 1960, p. 183-195; NUBAR 1966, p. 605-607; MIHĂILESCU-BÎRLIBA & POENARU BORDEA 2000, p. 303-319; CUSTUREA 2004-2005, p. 497, nr. 35-45; VERTAN & CUSTUREA 1982, p. 282, nr. 520; VERTAN & CUSTUREA 1983, p. 311, nr. 748; VERTAN & CUSTUREA 1986, p. 297-298, nr. 1025-1034; VERTAN &

Cele 11 monede bizantine din bronz descoperite în anul 2012 sunt emisiuni ale împăratului Mauricius Tiberius dintre anii 582/83 – 594/95. Pieseile sunt deloc sau puțin circulate, ceea ce arată că au fost retrase rapid de pe piață pentru a se constitui acest depozit. Este vorba despre *folles* și *hemifolles*.

Monetăriile prezente sunt cele obișnuite în circulația dobrogeană, în proporțiile deja verificate în loturile monetare mari³.

După cum se observă, tezaurul se încheie cu două emisiuni din anul 594/595, ceea ce îl încadrează într-un orizont de astfel de descoperiri cauzate de numeroasele atacuri slave sau avaro-slave care vizează așezările din Scythia (Pl. 1)⁴. Momentul nu marchează încetarea locuirii definitive în interiorul fortificației histriene, ci mai degrabă, începutul ruralizării ei pronunțate. Sunt cunoscute dovezi de viață și după acest moment, încadrat, conform periodizării histriene, fazei IV B (559 - ? 602). Dovezile de locuire corespunzătoare următoarelor două faze V A și V B, în mare perioada dintre 602 și 681, atestă degradarea completă și iremediabilă a caracterului urban al așezării. Viața continuă în cetate, după această dată, însă mult diluată și numai la nivelul unei supraviețuiri între ruinele a ceea ce a fost odată Cetatea histrienilor. La nivelul Basilicii episcopale, finalul secolului VI p.Chr., a însemnat sfârșitul marelui edificiu, cu utilitatea pentru care a fost ridicat. Urmele de locuire, slab vizibile în secțiunile arheologice, se prezintă sub forma fie a unor structuri de recompartimentare a spațiului dintre zidurile rămase în picioare⁵, fie ca gropi de demantelare pentru prelevarea materialului litic sau chiar ca morminte⁶, ceea ce arată o totală lipsă de delimitare a spațiului locuit de cel destinat necropolelor. Situația este similară și în alte așezări - putem aminti aici finalul locuirii în unele dintre fortificațiile și așezările aflate între Dunăre și Mare, marcat prin ultimele monede⁷.

În cazul cetății Histria avem proba numismatică pentru încetarea locuirii în timpul lui Heraklius (613/614)⁸.

Contextul arheologic

De basilica episcopală de la Histria se leagă istoria a peste 40 de ani de cercetări arheologice histriene, precum și unele dintre cele mai importante studii privitoare la perioada antichității târzii în cetatea vest-pontică. Cercetată

CUSTUREA 1995-1996, p. 316, nr. 1577-1580; CUSTUREA, VERTAN & TALMAȚCHI 1999, p.353, nr. 2039-2042; POENARU BORDEA, OCHEȘEANU & POPEEA 2004, *passim*.

³ POENARU BORDEA & OCHEȘEANU 1980, p. 390-392; POENARU BORDEA, OCHEȘEANU & POPEEA 2004, p. 10-11.

⁴ IACOB 2009, p. 61-79; TORBATOV 1998, p. 64-69; BOGDAN CĂTĂNICIU & POENARU BORDEA 1996-1997, p. 85-89; MORRISSON, POPOVIĆ & IVANIȘEVIĆ 2006, p. 140, nr. 34; PETAC & IONESCU 2013, p. 355-361; IACOB 2005, p. 75-80; MORRISSON, POPOVIĆ & IVANIȘEVIĆ 2006, p. 170-174, nr. 71-74; POENARU BORDEA 2007, p. 192-193, nr. 267-277; CUSTUREA & TALMAȚCHI 2011, p. 303-304, II.

⁵ SUCEVEANU 2007, p. 38-43.

⁶ SUCEVEANU 2007, p. 37-38.

⁷ Așezări al căror final poate fi datat între 590-602 sunt și: Argamum, Axiopolis, Carsium (?), Bălgarevo, Bărăganu, Cap Șabla, Dinogetia, Halmyris, Nufăru, Odârca, Oltina - Capu Dealului, Onogur, Sacidava, Severtsi, Sucidava Moesică (?), Topalu, Troesmis, Tropaeum Traiani, Ulmetum, Zaldapa (?).

⁸ PREDA & NUBAR 1973.

exhaustiv, a fost adusă la cunoștința specialiștilor printr-un volum monografic⁹, precedat de o serie numeroasă de articole publicate odată cu începerea cercetării arheologice, prin sondarea în cruce a spațiului nesăpat din centrul cetății târzii. Cercetarea arheologică a început cu campaniile din anii 1969 și 1970¹⁰ și a continuat, după o întrerupere de 14 ani, din 1984 până astăzi. În fruntea echipei de arheologi, ce a cuprins de-a lungul timpului specialiști din București, Constanța și Iași, s-a aflat prof. Alexandru Suceveanu, coordonatorul monografiei acestui monument, și autorul celor mai însemnate studii dedicate ei. Complexul basilical în sine este exhaustiv conturat, însă, între laturile lungi ale complexului basilical și cele două străzi principale paralele lor, au rămas două porțiuni generoase necercetate încă. Din acest motiv, în anul 2011, au fost începute săpăturile în zona adiacentă basilicii, în insula situată la nord de aceasta. Campania a debutat cu trasarea unei secțiuni, S I, cu orientare nord-sud între strada *b* și latura de nord a anexei de NE a basilicii. Anul următor s-a procedat la sondarea ariei de peste stradela *g*, mai spre vest, prin S II, orientată est-vest (Pl. 2).

Situația arheologică înregistrată în interiorul S II este delimitată de două ziduri puternice, unul de lungul stradelei *g*, iar celălalt de-a lungul străzii *f*, pe aceleași direcții cu laturile anexei de NV a basilicii. Acestea îngrădeau probabil o altă anexă încadrată insulei ocupate de bailică și dependențele ei, țesută în structura acesteia. Spațiul dintre zidurile din cele două extremități este împărțit în patru încăperi, de către trei ziduri orientate nord-sud, construite din blocuri de piatră, de dimensiuni medii, legate cu pământ. Încăperea în care s-a descoperit depozitul de monede era cea delimitată de zidul de vest al anexei și un altul, situat la 3,15 m distanță de acesta, cu grosimea de 0,50 m, și păstrat pe o înălțime de 0,30-0,35 m. Nu se află pe traseul niciunuia dintre zidurile anexei de NV a basilicii episcopale, trădând o re compartimentare a anexei, într-o perioadă ulterioară ridicării ei, însă în care întreg edificiul își păstrase utilitatea (faza IV B). Nivelul de călcare din încăpere este reprezentat de o podea din lut galben, ruptă la vest de blocuri de mari dimensiuni căzute din zidul de vest. Depozitul a fost descoperit în dărâmătura căzută peste această podea de lut, la -0,65 m adâncime.

Depozitul marchează prin urmare sfârșitul fazei IV B. Sfârșitul aceleiași faze este marcat și în anexa alăturată, din colțul de nord-vest al basilicii, de un tezaur cu componență monetară asemănătoare, datat tot la sfârșitul secolului VI p.Chr.¹¹ Prin urmare, avem încă o dovadă databilă a încetării funcționării acestui complex, sub forma și cu utilitatea pentru care a fost construit.

⁹ SUCEVEANU 2007.

¹⁰ SUCEVEANU & SCORPAN 1971.

¹¹ POENARU BORDEA & DIMA 2007, p. 192-193, nr. 270-277.

CATALOG

Mauricius Tiberius

1. AE , 13,72 g, 27,5 x 26,5 mm.
MIB II, p. 112, nr. 65B, M,
CON, Δ, an: I = 582/83.
Av. DNTIIOERmAVRPPA
Inv. 82 302

2. AE , 12,08 g, 28 x 27 mm.
MIB II, p. 117, nr. 75B, M,
NIC, A, a: II = 584/85.
Av: DNTIBER...
Inv. 82 312

3. AE , 11,19 g, 28 x 26 mm.
MIB II, p. 113, nr. 67D, M,
CON, Ε, a: II/I = 584/85.
Inv. 82 303

4. AE , 6,26 g, 21 x 19,5 mm.
MIB II, p. 124, nr. 113D, K,
TES, a: VI/II = 589/90.
Inv. 82 309

5. AE , 5,30 g, 20 mm.
MIB II, p. 124, nr. 113D, K,
TES, a: VI/II = 589/90.
Inv. 82 311

6. AE , 11,69 g, 31 mm.
MIB II, p. 119, nr. 85D, M,
CYZ, B, a: ζ II = 589/90.
Inv. 82 307

7. AE , 11,89 g, 30 x 29 mm.
MIB II, p. 113, nr. 67D², M,
CON, Γ, a ζ I/I sau ζ I/II,
588/89 sau 590/591.
Surfrapare Av/Rv; Rv/Av
Inv. 82 305

8. AE , 6,13 g, 21 mm.
MIB II, p. 124, nr. 113D, K,
TES, a: X = 591/92.
Inv. 82 310

9. AE , 11,97 g, 29 mm.
MIB II, p. 113, nr. 67D, M,
CON, Δ, a: X/I = 592/93.
Inv. 82 304

10. AE , 4,59 g, 22 mm.
MIB II, p. 116, nr. 69D, K,
CON, B, a: X/III = 594/95.
Inv. 82306

11. AE , 11,80 g, 29 x 28 mm.
MIB II, p. 121, nr. 96C, M,
ANT, Ε, a: X/III = 594/95.
Inv. 82308

BIBLIOGRAFIE

BOGDAN CĂTĂNICIU & POENARU BORDEA 1996-1997 – I. Bogdan Cătănicu & Gh. Poenaru Bordea, *Un mic tezaur de monede bizantine descoperit la Tropaeum Traiani*, BSNR 90-91 (1996-1997), p. 85-95.

CUSTUREA 2004-2005 – G. Custurea, *Date noi privind circulația monedei bizantine în Dobrogea (sec. V-VII)*, Pontica 37-38 (2004-2005), p. 491-536.

CUSTUREA & TALMAȚCHI 2011 – G. Custurea & G. Talmațchi, *Repertoriul tezaurului monetare din Dobrogea*, Constanța, 2011.

CUSTUREA, VERTAN & TALMAȚCHI 1999 – G. Custurea, A. Vertan & G. Talmațchi, *Descoperiri monetare în Dobrogea (XIII)*, Pontica 32 (1999), p. 347-365.

IACOB 2005 – M. Iacob, *Le trésor de solidi romano-byzantins découvert à Ibida (Scythie Mineure)*, în: *Simpozion de numismatică dedicat centenarului societății Numismatice Române (1903-2003)*, Chișinău, 26-28 noiembrie 2003, București, 2005, p. 75-80.

IACOB 2009 – M. Iacob, *La circulation monétaire à L(Ibida) (Scythie Mineure) du Ve siècle au début du VIIe siècle*, în: M. Woloszyn (ed.), *Byantine Coins in Central Europe between the 5th and 10th Century*, Cracovia, 2009, p. 61-79.

MIHĂILESCU-BÎRLIBA & POENARU BORDEA 2000 – V. Mihăilescu-Bîrliba & Gh. Poenaru Bordea, *Quelques monnaies récemment découvertes à Histria*, în: Al. Avram & M. Babeș, *Civilisation grecque et culture antique périphérique, Hommage à Petre Alexandrescu à son 70e anniversaire*, București, 2000, p. 303-319.

MORRISON, POPOVIČ & IVANIŠEVIČ 2006 – C. Morisson, V. Popovič & V. Ivanišević, *Les trésors monétaires byzantins des Balkans et d'Asie Mineure (491-713)*, Réalités byzantines 13, Paris, 2006.

NUBAR 1960 – H. Nubar, *Monede bizantine de la începutul secolului al VII-lea și sfârșitul cetății Histria*, SCIV 3 (1960), p. 183-195.

NUBAR 1966 – H. Nubar, *Monede bizantine descoperite în satul Istria (regiunea Dobrogea)*, SCIV 17 (1966), 3, p. 605-607.

PETAC & IONESCU 2013 – M. Petac & A. Ionescu, *Some Sassanian Silver Coins Discovered at Axiopolis (Cernavodă, Constanța County, Romania)*, Iranica Antiqua 48 (2013), p. 355-361.

POENARU BORDEA 1982 – Gh. Poenaru Bordea, *Monnaies. Catalogue des découvertes*, în: Al. Suceveanu, *Histria VI. Les thermes romains*, București, 1982, p. 149-166.

POENARU BORDEA & DIMA 2007 – Gh. Poenaru Bordea & M. Dima, *Monnaies.*, în: Al. Suceveanu, *Histria. Les resultats des fouilles. XIII. La basilique épiscopale*, București, 2007, p. 153-193.

POENARU BORDEA & OCHEȘEANU 1980 – Gh. Poenaru Bordea & R. Ocheșeanu, *Probleme istorice dobrogene (secolele VI-VII) în lumina monedelor bizantine din colecția Muzeului de Istorie Națională și Arheologie din Constanța*, SCIVA 31 (1980), 3, p. 377-396.

POENARU BORDEA, OCHEȘEANU & POPEEA 2004 – Gh. Poenaru Bordea, R. Ocheșeanu & Al. Popeea, *Monnaies byzantines du Musée de Constanța (Roumanie)*, Wetteren, 2004.

PREDA & NUBAR 1973 – C. Preda & H. Nubar, *Histria III. Descoperirile monetare 1916-1970*, București, 1973.

SUCEVEANU & SCORPAN 1971 – Al. Suceveanu & C. Scorpan, *Stratigrafia Histriei romane tirzii în lumina săpăturilor din 1969 și 1970 în sectorul central*, Pontica 4 (1971), p. 155-172.

SUCEVEANU 2007 – Al. Suceveanu, *Histria. Les resultats des fouilles. XIII. La basilique épiscopale*, București, 2007.

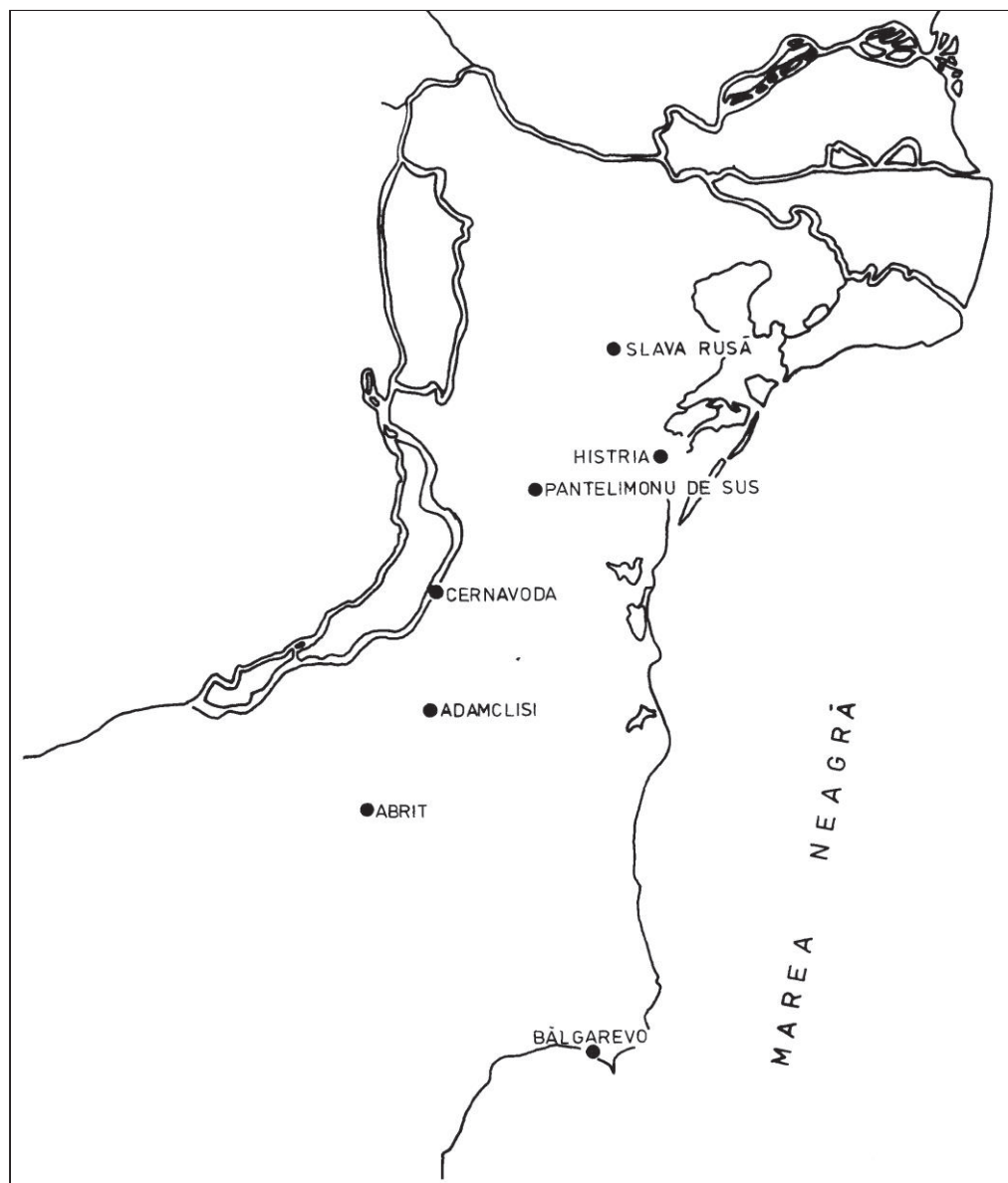
TORBATOV 1998 – S. Torbatov, *Ranovizantijsko zaltno monetno sakrovište ot Zaldapa (Provincija Skitija)*, Num. i Sfrag, 5 (1998), 1, p. 64-69.

VERTAN & CUSTUREA 1982 – A. Vertan & G. Custurea, *Descoperiri monetare în Dobrogea (IV)*, Pontica 15 (1982), p. 275-292.

VERTAN & CUSTUREA 1983 - A. Vertan & G. Custurea, *Descoperiri monetare în Dobrogea (V)*, Pontica 16 (1983), p.301-323.

VERTAN & CUSTUREA 1986 - A. Vertan & G. Custurea, *Descoperiri monetare în Dobrogea (VII)*, Pontica 19 (1986), p.297-308.

VERTAN & CUSTUREA 1995-1996 - A. Vertan & G. Custurea, *Descoperiri monetare în Dobrogea (X)*, Pontica 28-29 (1995-1996), p. 309-321.

Pl. 1 - Depozite și tezaure monetare datate la sfârșitul secolului VI p.Chr. descoperite în Dobrogea.

Monetary deposits and hoards dated to the late 6th century AD discovered in Dobrudja.

Pl. 2 - Vedere aeriană asupra Basilicii episcopale. La nord de aceasta se pot vedea cele două secțiuni S I (2011) și S II (2012).

Aerial view of the Bishopric Basilica. Sections S I (2011) and S II (2012) are visible on its northern side.

Pl. 3 - Componenta depozitului de 11 monede bizantine descoperit în S II, în campania din anul 2012.

The deposit composed of 11 byzantine coins, discovered in S II, in 2012 campaign.